

Nakon Požarevačkog mira 1718. godine, mletačke stečevina na istočnome Jadranu ulaze u mirnodopsko 18. stoljeće, a novoosvojeno područje organizira se kao Vojna krajina. Posljednje stoljeće mletačke uprave pokazalo je, razvidno iz ovdje analiziranih izvješća, sve teškoće s kojima se Serenissima suočavala nakon gubitka velikog dijela svojih sredozemnih grčkih posjeda. Neuspjesi u gospodarskoj politici i provođenju reforma, nedostatak strategije, izazovi na jugu Jadrana poput pojave samozvanca Stjepana Maloga, teme su koje autor izdvaja kao ogledne u prikazu posljednjih desetljeća mletačke prevlasti na istočnome Jadranu (poglavlje »Izazovi modernosti«, 239–260).

Na kraju knjige nalaze se sažetci na hrvatskom i engleskom jeziku (261–266), popis izvora i literature (267–273), kazalo osobnih imena (275–285) i kazalo zemljopisnih naziva (286–295).

Ratovi, vojna tehnologija, naoružanje, plaćenici i morlački vojnici, providuri, nadbiskupi, osmanski dužnosnici, diplomacija, mirovni sporazumi i crte razgraničenja, uloga Crkve – sve su to ključne riječi prilikom oslikavanja burnog i bremenitog 17. i 18. stoljeća dalmatinske povijesti. Dalmacija i Mleci promatrani kroz spise mletačke nuncijature zanimljiva su i svakako istraživački vrlo zahvalna problematika. Josip Vrandečić stoga je ovom monografijom znanstvenoj javnosti, posebice proučavateljima ranoga novog vijeka na području istočnog Jadrana, podario djelo koje će nedvojbeno imati zapaženo mjesto u hrvatskoj historiografiji.

Lovorka Čoralić

Darka BILIĆ, Inženjeri u službi Mletačke Republike. Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji, Književni krug, Split, 2013., 421 str.

Početkom 2014. godine u Splitu je predstavljena knjiga Darke Bilić, *Inženjeri u službi Mletačke Republike. Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, koja je krajem 2013. godine objavljena u izdanju splitskoga Književnog kruga. Knjiga je zapravo prerađena i dopunjena doktorska disertacija autorice koja je nastala kao rezultat njezina višegodišnjeg rada na sačuvanoj građi iz Archivio di Stato di Venezia i Državnog Arhiva u Zadru. Zahvaljujući proučavanju obilja izvora i kritičkoj prosudbi relevantne literature knjiga je u velikom opsegu uspjela rasvijetliti poslovnu aktivnost i privatni život pedesetak civilnih inženjera na području mletačke Dalmacije i Albanije u 18. stoljeću.

Knjiga je konceptualno podijeljena u dva veća dijela koja prezentiraju urbanističke zahvate Mletačke Republike na istočnom Jadranu i njihove glavne protagoniste. Pritom prvi dio, koji se sastoji od četiri poglavlja, općenito analizira graditeljsku djelatnost i utjecaj državnog aparata na promjene u gradskim prostorima, dok drugi dio knjige donosi biografije inženjera i njihov graditeljski opus.

U »Uvodu« (7–14) na početku knjige autorica analizira korijene inženjerskog opusa i mletački *renovatio securitatis* u 15. stoljeću te predstavlja novu znanstvenu disciplinu neovisnu o arhitekturi – utvrdo graditeljstvo. Na temelju suvremenih traktata objašnjava se razvoj

nove graditeljske djelatnosti i novih oblika utvrđenja, a zatim se u zasebnome odjeljku analizira i dosadašnja poslovna aktivnost arhitekata naspram vojnih inženjera. U poglavlju »Inženjeri – državni službenici« (15–69) autorica nas upoznaje sa službom civilnih inženjera u Dalmaciji i Albaniji do 18. stoljeća te s promjenama u djelokrugu njihova rada u 18. stoljeću. Razmatra njihove zadatke i kompetencije, edukaciju, preklapanje nadležnosti javnih i vojnih inženjera, važnost službe za granična pitanja te čak i zlouporabu službene dužnosti, kao i privatni život inženjera. Posebna je pažnja posvećena odnosu državnog administrativnog aparata prema inženjerima te ulozi generalnih providura u tim važnim graditeljskim zahvatima na istočnom Jadranu. U poglavlju »Res publica« (71–128) predstavlja se državna politika financiranja gradnje novih i obnove starih građevina, a potom razmatraju pojedini projekti profane i sakralne arhitekture u 18. stoljeću, kao i širi urbanistički zahvati. Od svjetovnih građevina autorica posebno prezentira nekoliko gradskih palača uz obalu te lazarete u Splitu i Herceg-Novome, dok od sakralnih objekata donosi projekte nekoliko katedrala, župnih crkava te manjih crkvice i zvonika. Posebno analizira katedralu sv. Marka u Makarskoj, katedralu Porodjenja Blažene Djevice Marije u Skradinu, župnu crkvu sv. Eustahija u Dobroti, crkvu sv. Filipa Nerija u Splitu, projekt crkve Gospe od Zdravlja u Splitu, projekt za proširenje splitske katedrale te jednu zasebnu tipološko-stilsku grupu crkava. U posebnom odjeljku o urbanističkim promjenama na gradskim površinama razmatraju se zahvati u prostornom tkivu Biljana Gornjih i Korlata te analizira formiranje splitskog Geta, kojim su se splitski Židovi i formalno nastojali odijeliti od svojih katoličkih sugrađana. U Zaključku (129–136) se sumarno prikazuje pozicija inženjera unutar hijerarhijske strukture državnih službenika te promatra uloga državnih vlasti kao glavnog naručitelja brojnih projekata u kojima su inženjeri trebali pokazati svoju kompetentnost i graditeljsku kreativnost. Međutim, usprkos sposobnosti projektiranja i stilskom repertoaru pojedinih inženjera, glavne su smjernice u gradnji ipak stizale iz mletačke središnjice, a krajnja je realizacija projekta ovisila i o količini novca koji je naručitelj bio spreman investirati, ali i o dobavi materijala i raspoloživosti adekvatne radne snage.

Drugi dio knjige (137–270) sadrži biografije pedesetorice inženjera koji su tijekom 18. stoljeća djelovali u Mletačkoj Dalmaciji i Albaniji. U toj se cjelini predstavlja i njihov poslovni opus. Abecednim redosljedom to su: A. Alberghetti, G. E. Alberghetti, H. Alberghetti, G. Albrizzi, P. Artico, X. Avesani, A. Benoni, F. Benoni, J. Binard, G. C. Bourdon, G. B. Camozzini, F. Cicavo, K. Cipico, A. D'Adda, G. D'Andre, A. Ferrari-Dumeni, A. Ferrari, A. Ferro, G. Ferro, G. L. Gaettini, A. L. Galli, A. Ganassa, M. Gregori, A. Janšić, G. B. Lodoli, M. Luposignoli, G. Manzini, A. Marković, P. Mastraca, F. Medin, F. Melchiori, G. Montalbotti, A. Moser de Filseck, G. C. Moser de Filseck, S. B. Moser de Filseck, F. Moser, I. N. Nekić Vojnović, T. Pedrinelli, G. Porto, N. Rigo, B. Riviera, D. Roselli, G. F. Rossini, L. Salimbeni, P. Signoretti, P. Soranzo, P. Tironi, P. A. Turin, F. Zavoreo (Zavorović) i R. Zuccareda.

Na samom kraju ovog izdanja nalaze se »Arhivski prilozi« (271–366), koji donose transkripciju izvornih dokumenata iz arhiva u Veneciji i Zadru o narudžbama poslova, ugovaranju projekata i planiranju gradnji. Taj je dio posebno dragocjen jer će sada i drugim zainteresiranim istraživačima sačuvani izvori biti dostupniji.

Na kraju još valja napomenuti kako je knjiga bogato opremljena kazalom osobnih imena (401–407) i geografskih pojmova (409–418), ali također i dosad neobjavljenim projektima,

planovima, nacrtima i ilustracijama preuzetima iz Državnog arhiva u Veneciji (popis na str. 399–400).

Naposljetku zaključujemo da je ova knjiga Darke Bilić od neprocjenjive važnosti za hrvatsku historiografiju i povijest umjetnosti jer donosi sasvim nov pogled na mletačke urbanističke zahvate u ranonovovjekovnoj Dalmaciji i Albaniji. Osim što predstavlja čitav niz dosad nepoznatih inženjera i graditelja u mletačkoj službi, autorica stavlja i mletačku upravu u sasvim nov kontekst te predstavlja središnje vlasti pristupom kojim dosad mletačka politika na istočnom Jadranu nije bila promatrana.

Na koncu, ova knjiga ima i širi značaj za svekoliku javnost i sve one koji žele znati više o povijesti istočnog Jadrana za mletačke uprave u ranome novom vijeku.

Tonija Andrić

Robert SKENDEROVIĆ, Najstarija matična knjiga brodske župe Presvetog Trojstva (1701. – 1735.), Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Franjevački samostan u Slavonskom Brodu, Slavonski Brod, 2012., 323 str.

Krajem 2012. godine iz tiska je izašla knjiga dr. sc. Roberta Skenderovića *Najstarija matična knjiga brodske župe Presvetog Trojstva (1701. – 1735.)*. Iz samoga naslova razvidno je kako autor obrađuje i detaljno analizira matičnu knjigu spomenute župe, koju su nekada vodili brodski franjevci. Povijest vođenja matičnih knjiga na području Slavonije usko je vezana uz povijest franjevaca na tom prostoru. Prva desetljeća nakon Velikoga bečkog rata (1683. – 1699.) i progona Osmanlija obilježena su uspostavom normalnog života koji je uključivao i uspostavu redovne crkvene vlasti na oslobođenom prostoru. Nedostatak svjetovnog klera bio je glavni uvjet što su franjevci odigrali ključnu ulogu u obnovi pastoralnog života nakon oslobođenja. S tom obnovom povezana je i pojava prve matične knjige u Brodu na Savi – matice krštenih rimokatoličke župe Presvetoga Trojstva, vođene od 1701. do 1735. godine – *Liber baptizatorum conventus Sanctissime Trinitatis Bradii ab Anno Domini 1701*. Ta najstarija brodska matica nalazi se danas u franjevačkom samostanu Presvetoga Trojstva i predstavlja dragocjen izvor za povijest Broda na Savi, ali i za povijest Slavonije u razdoblju u kojem je vođena.

Nakon autorova »Predgovora« (9–11) slijedi »Uvod« (13–18) u kojem Skenderović progovara o znanstvenom interesu za demografiju i značenju matičnih knjiga za njezino proučavanje. Ovdje se osvrće i na značenje brodske matične knjige koju obrađuje, ali i na njezine nedostatke jer nedostaju matice vjenčanih i umrlih iz prve polovice 18. stoljeća, čime bi se zaokružila slika demografskih kretanja u tome razdoblju. Nakon toga progovara i o dosadašnjim povijesno-demografskim istraživanjima koja su obuhvatila područje Slavonije.

»Matične knjige kao povijesni izvor« (19–32) naslov je prvoga poglavlja knjige. U njemu autor analizira odnose crkvene i državne administracije prema matičnim knjigama u 18. stoljeću, kao i početke vođenja matičnih knjiga na području Slavonije. Poglavlje »Osni- vanje župe i samostana Presvetog Trojstva« (33–62) započinje govorom o franjevcima u Brodu na Savi u vrijeme osmanlijske vlasti, zatim Skenderović prelazi na pisanje o obnovi